ASPI | Afarand Scholarly Publishing Institute; Turkey
ISSN: 2538-4384; Geographical Researches. 2025;40(2):125-132 10.58209/geores.40.2.125

Compatibility of Tradition and Modernity in Heritage Tourism Attractions of Natanz Handicrafts

ARTICLE INFO

Article Type
Original Research

Authors
Mollanazar M.[1] *MSc*
Imani Khoshkhoo M.H.[1]* *PhD*

How to cite this article
Mollanazar M, Imani Khoshkhoo MH. Compatibility of Tradition and Modernity in Heritage Tourism Attractions of Natanz Handicrafts. Geographical Researches. 2025;40(2):125-132.

[1]Department of Tourism Marketing, Faculty of Tourism, University of Science and Culture, Tehran, Iran

Correspondence
Address: Faculty of Tourism, University of Science and Culture, Bahar Street, Shahid Ghamooshi Street, Before Hemmat Highway Bridge, Ashrafi Esfahani Boulevard, Tehran, Iran. Postal Code: 1461968151
Phone: +98 (21) 44238171
mohammad.h.imani@gmail.com

Article History
Received: May 18, 2025
Accepted: June 26, 2025
ePublished: June 29, 2025

ABSTRACT

Aims This research examines the compatibility of tradition and modernity in heritage tourism attractions and attempts to analyze the impacts of modernity on handicrafts and cultural identity.

Methodology Based on the objective criterion, this research falls under the category of applied research. The statistical population of this study includes handicrafts in Natanz city. The sample size in this research equals 160 individuals, and the sampling method employed is convenience sampling. The data collection tool in this research is a questionnaire, and the data analysis tool is SPSS statistical software. To determine the existence or non-existence of influence between variables and to estimate and generalize the results obtained from the sample size to the statistical population, a one-sample t-test was used to evaluate the research questions.

Findings From the perspective of activists in the field of Natanz handicrafts, there was a possibility of creating compatibility between tradition and modernity in heritage attractions, as the obtained mean for the compatibility variable between tradition and modernity (3.74) was significantly higher than the average level. Moreover, Friedman test results revealed that "preserving the authenticity of handicrafts" with a mean rank of 3 was considered the most important action for preserving and improving the characteristics of traditional arts, followed by "support and supervision of handicrafts" with a mean rank of 2.68 in second place.

Conclusion The preservation of tradition in handicrafts, as a fundamental link between cultural identity and tourism attraction, has shown the highest level of impact. Maintaining authenticity and tradition in the production of handicrafts not only plays a positive role in preserving cultural identity but also serves as the most powerful factor in attracting tourists. At the component level, the preservation of authenticity, market challenges, consumerism, and the influence of technology ranked first, while advertising has been identified as the most effective tool for promoting cultural heritage.

Keywords Modernity; Handicrafts; Tourism; Cultural Identity; Natanz

CITATION LINKS

[Abreham, 2022] Traditional handicrafts, creativity art and their relationship with tourism marketing; [Derakhshani & Kolah Kaj, 2021] Time-based authenticity in handicrafts according to Dutton's theory of evolutionary aesthetics (Case study of woodturning); [Duan *et al.*, 2023] Crafting a place-based souvenir for sustaining cultural heritage; [Franklin & Hammer, 2018] Untangling palimpsest landscapes in conflict zones: A "remote survey" in Spin Boldak, Southeast Afghanistan; [Ghasemi *et al.*, 2021] The role of handicrafts in cultural tourism: A case study of Iran; [Gill & Jones, 2009] Cross-cultural adaptation of outcome measures; [Islam & Burmester, 2020] Impact of globalization on local traditional handicraft industries in Brazil; [Manuel *et al.*, 2024] Built cultural heritage and local development; [Moghim Nejad Hosseini *et al.*, 2022] The relationship between traditional art and handicrafts from the perspective of traditionalists; [Rahimi & Tavassoli, 2019] Explaining the relationship between cultural investment and the development of tourist attractions in Tehran; [Seyed Mousavi, 2017] The role of art and artistic works on tourism development and prosperity (Case study: Handicrafts and visual arts of Qazvin city); [Shafi *et al.*, 2021] Factors influencing the consumer acceptance of innovation in handicraft products; [Shahbaz *et al.*, 2018] Environmental adaptation and sustainability: A review; [Shariati Mazinani, 2014] Heritage tourism, cultural symbols and identity; [Torkan, 2020] Feasibility study of the impact of handicrafts on rural tourism development (case study: Villages of Natanz County); [UNWTO, 2023] Glossary of tourism terms; [Upadhyay, 2020] Promoting employment and preserving cultural heritage: A study of handicraft products tourism in Pokhara, Nepal; [Yang *et al.*, 2018] Preservation of cultural heritage embodied in traditional crafts in the developing countries. A case study of Pakistani handicraft industry; [Yustisia *et al.*, 2021] Adaptation strategy of tourism industry stakeholders during the COVID-19 pandemic: A case study in Indonesia; [Zare Ashkezari *et al.*, 2016] Effective factors on development of cultural tourism with the approach to attracting foreign tourists in central Iran (case study: Yazd city);

Copyright© 2025, the Authors | Publishing Rights, ASPI. This open-access article is published under the terms of the Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License which permits Share (copy and redistribute the material in any medium or format) and Adapt (remix, transform, and build upon the material) under the Attribution-NonCommercial terms.

سازگاری سنت و مدرنیته در جاذبه‌های میراثی گردشگری صنایع دستی نطنز

مرجان ملانظر MSc
گروه بازاریابی جهانگردی، دانشکده گردشگری، دانشگاه علم و فرهنگ، تهران، ایران
محمدحسین ایمانی خوشخو* PhD
گروه بازاریابی جهانگردی، دانشکده گردشگری، دانشگاه علم و فرهنگ، تهران، ایران

چکیده

اهداف: این پژوهش به بررسی سازگاری سنت و مدرنیته در جاذبه‌های میراثی گردشگری می‌پردازد و تلاش دارد تا تاثیرات مدرنیته بر صنایع دستی و هویت فرهنگی را تحلیل کند.

روش‌شناسی: این پژوهش در سال ۰۳-۱۴۰۲ در شهر نطنز انجام شد. بر اساس معیار هدف، این مطالعه در گروه پژوهش‌های کاربردی بود. جامعه آماری این پژوهش شامل متخصصان حوزه صنایع دستی شهر نطنز بود. حجم نمونه در این پژوهش، برابر با ۱۶۰ نفر و شیوه نمونه‌گیری در این پژوهش، نمونه‌گیری در دسترس بود. ابزار گردآوری اطلاعات در این پژوهش، پرسش‌نامه بوده و ابزار تجزیه و تحلیل اطلاعات این پژوهش، نرم‌افزار آماری SPSS ۲۶ بود. به منظور تعیین وجود یا عدم وجود تاثیر بین متغیرها و برآورد و تعمیم نتایج به‌دست‌آمده از حجم نمونه به جامعه آماری از آزمون تی تک نمونه‌ای برای ارزیابی سوالات پژوهش استفاده گردید.

یافته‌ها: از دیدگاه فعالان حوزه صنایع دستی نطنز، امکان ایجاد سازگاری بین سنت و مدرنیته در جاذبه‌های میراثی وجود داشت، چنان که میانگین به‌دست‌آمده برای متغیر سازگاری بین سنت و مدرنیته (۳/۷۴) به طور معناداری بالاتر از حد متوسط بود. همچنین، نتایج آزمون فریدمن آشکار ساخت که "حفظ اصالت صنایع دستی" با میانگین رتبه ۳، مهم‌ترین اقدام در راستای حفظ و بهبود ویژگی‌های هنرهای سنتی به شمار رفت، پس از آن "حمایت و نظارت بر صنایع دستی" با میانگین رتبه ۲/۶۸ در جایگاه دوم قرار گرفت.

نتیجه‌گیری: حفظ سنت در صنایع دستی به‌عنوان پیوندی اساسی میان هویت فرهنگی و جاذبه گردشگری بالاترین میزان تأثیرگذاری را داشته است وحفظ اصالت و سنت در تولید صنایع دستی نه تنها در حفظ هویت فرهنگی اثرگذاری مثبتی دارد، بلکه به‌عنوان قوی‌ترین عامل جذب گردشگر نیز عمل می‌نماید. در سطح مؤلفه‌ها، حفظ اصالت صنایع دستی، چالش‌های بازار و مصرف‌گرایی همراه با تأثیر تکنولوژی در رتبه اول قرار گرفته‌اند و تبلیغات به‌عنوان مؤثرترین ابزار ترویج میراث فرهنگی شناخته شده است.

کلیدواژگان: مدرنیته، صنایع دستی، گردشگری، هویت فرهنگی، نطنز

تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۰۲/۲۸
تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۴/۰۵
*نویسنده مسئول: mohammad.h.imani@gmail.com

مقدمه

ایران کشوری با هنر و پیشینه تاریخی بسیار غنی است که در برابر تجدد و موج مدرن با چالش‌های متعددی مواجه شده است. صنایع دستی ایران به عنوان معرف تاریخ هنر و صنعت کشور، بیانگر تاریخ ده‌هزارساله‌ای است و نقش مهمی در جذب گردشگر و معرفی فرهنگ و هویت ایرانی دارد. قالی‌بافی، خاتم‌کاری، منبت‌کاری و سفالگری نمونه‌هایی از هنرهای دستی ایران هستند که با طراحی‌های خاص خود، توجه گردشگران را جلب می‌نمایند. چالش اصلی، یافتن راهی برای حفظ اصالت و هویت فرهنگی در عین انطباق با نیازها و سلیقه‌های مدرن است.

بررسی ادبیات موضوع نشان می‌دهد که جهانی‌شدن تاثیرات عمیقی بر صنایع دستی و هویت‌های محلی بر جای گذاشته و به نابودی فرهنگ‌های محلی، مهارت‌های سنتی و مشاغل محلی انجامیده است [Islam & Burmester, 2020]. *یانگ* و همکاران اشاره دارند که ادبیات مربوط به حفظ صنایع دستی بسیار محدود است و بیشتر مطالعات بر حفظ میراث ملموس متمرکز شده‌اند [Yang *et al.*, 2018]. میراث فرهنگی نامشهود که در صنایع دستی سنتی تجسم یافته، ماهیتی متفاوت از میراث ساخته‌شده دارد و فقدان سازمان‌های مسئول، این بخش را در معرض خطر قرار داده است. سازگاری فرآیندی است که افراد و جوامع برای تطبیق با تغییرات محیطی، اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی انجام می‌دهند [Yustisia *et al.*, 2021]. این مفهوم ابعاد مختلفی شامل سازگاری فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی و محیطی دارد [Gill & Jones, 2009; Shahbaz *et al.*, 2018] و در زمینه گردشگری و صنایع دستی به حفظ میراث فرهنگی و جذب گردشگران یاری می‌رساند [Ghasemi *et al.*, 2021].

سنت به شیوه‌های رفتاری، سلیقه‌ها و باورهایی اشاره دارد که از نسلی به نسل دیگر انتقال می‌یابد و به حفظ هویت فرهنگی و اجتماعی کمک می‌کند. در صنایع دستی، سنت‌ها به عنوان فن‌ها و روش‌های تولید مورد استفاده قرار گرفته و به حفظ اصالت و کیفیت آثار هنری یاری می‌رسانند. مدرنیته از واژه لاتین modernus گرفته شده و به معنای تجدد است. *دوان* و همکاران [Duan *et al.*, 2023] بیان می‌دارند که جهانی‌شدن و مدرن‌شدن تاثیرات و تهدیدهای شدیدی را برای میراث فرهنگی در سراسر جهان به همراه داشته است. صنایع دستی به محصولات دست‌ساز اشاره دارد که براساس مواد، طراحی و کار خود، جاذبه هنری و فرهنگی دارند [Yang *et al.*, 2018]. این محصولات بیش از سایر محصولات در تجربه فردی گردشگران موثر است و هنرهای سنتی و سنت‌ها، فرهنگ محلی و بومی را در مقیاس جهانی بازتاب می‌دهد. صنایع دستی سنتی با چالش‌های زیادی از جمله جهانی‌شدن، تغییرات در سبک زندگی مدرن و عدم علاقه نسل‌های جوان به یادگیری میراث سنتی مواجه است [Duan *et al.*, 2023]. گردشگری طبق تعریف سازمان جهانی گردشگری، پدیده‌ای اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی است که شامل حرکت مردم به مکان‌های خارج از محیط معمول خود برای اهداف شخصی یا تجاری است [UNWTO, 2023]. جاذبه میراث عنصری مهم از گردشگری فرهنگی است که شامل بازدید از مکان‌ها، آثار باستانی یا فعالیت‌هایی است که جنبه‌های معتبر گذشته را نشان می‌دهد [Shariati Mazinani, 2014]. گردشگری میراث شامل بازدید از مکان‌های مرتبط با تجلیات میراث نامشهود می‌شود که بخشی از گردشگری فرهنگی است [Manuel *et al.*, 2024]. جاذبه‌های

گردشگری هر پدیده یا عامل انگیزشی است که در یک ناحیه جذابیت ایجاد کرده و منجر به مسافرت مردم به مقصد گردشگری می‌شود [Rahimi & Tavassoli, 2019; Franklin & Hammer, 2018]. در این قسمت از پژوهش، به بررسی مطالعات داخلی و خارجی مرتبط با موضوع پژوهش پرداخته می‌شود.

مقیم نژاد حسینی و همکاران [Moghim Nejad Hosseini *et al.*, 2022] به این نتیجه رسیده‌اند که صنایع دستی در چارچوب مفهوم هنر سنتی جای دارد و مشخصه‌های هنر سنتی در صنایع دستی آشکار است. صنایع دستی یکی از بارزترین نمودهای هنر سنتی محسوب می‌گردد و به همین دلیل، اشکالاتی که در تفکر مدرن بر بینش و هنر سنتی وارد می‌شود، قابل رفع خواهد بود. *درخشانی* و *کلاه کج* [Derakhshani & Kolah Kaj, 2021] به این نتیجه رسیده‌اند که عناصر زمانی اصالت شامل روح زمان، تاریخ ساخت اثر و زمان صرف‌شده برای خلق اثر است. مقوله روح زمانه در آثار به رسم و رسوم و فن‌های خاص زمان تولید دلالت دارد و موضوع صرف زمان ناظر بر میزان زمان صرف‌شده در خلق اثر هنری است.

ترکان [Torkan, 2020] به این نتیجه رسیده است که صنایع دستی در بهبود و توسعه صنعت گردشگری روستایی نقش دارند. شاخص حمایتی با بیشترین سهم از واریانس کل در اولویت اول قرار گرفت و مهم‌ترین شاخص‌ها در گردشگری صنایع دستی به‌ترتیب شامل پرداخت وام، برگزاری نمایشگاه‌های بین‌المللی و کارآفرینی بودند. *زارع اشکذری* و همکاران [Zare Ashkezari *et al.*, 2016] به این نتیجه رسیده‌اند که شاخص‌های ظرفیت‌های گردشگری فرهنگی و رضایتمندی گردشگران، عامل بسیار مهمی در افزایش رونق گردشگری فرهنگی در شهر یزد هستند. امضای تفاهم‌نامه همکاری بین استان‌های هم‌جوار، سرمایه‌گذاری در بخش میراث مادی فرهنگی، بازسازی و احیای مراکز تاریخی بیشترین تاثیر را در رونق جاذبه‌های گردشگری فرهنگی داشت. *دوان* و همکاران [Duan *et al.*, 2023] به این نتیجه رسیده‌اند که چهار موضوع اصلی «سوغات صنایع دستی مبتنی بر مکان»، «ارزیابی سوغات»، «معنای مکان» و «رضایت» عناصر کلیدی پیوند سوغات-شخص-مکان هستند. این پیوند، درک افراد از صنایع دستی و مکان سنتی را تحریک کرده و به پایداری صنایع دستی سنتی یاری رساند. *آبراهام* [Abreham, 2022] دریافته است که صنایع دستی یکی از مولفه‌های موثر بر جذب بازدیدکنندگان و گردشگری است، اما ارتباط بین صنعت گردشگری و صنایع دستی و خلاقیت آثار هنری کمتر مورد توجه قرار گرفته است. ترویج تاریخ صنایع دستی و هنر کشورها به سایر نقاط جهان و افزودن این آثار به بسته‌های جاذبه گردشگری توانست منافع اقتصادی فراوانی برای کارگران صنایع دستی به همراه داشته باشد. *شافی* و همکاران [Shafi *et al.*, 2021] به این نتیجه رسیده‌اند که اکثر مصرف‌کنندگان برای پذیرش نوآوری در صنایع دستی آمادگی دارند. به طور خاص، مصرف‌کنندگان نوآوری‌هایی را ترجیح می‌دهند که ویژگی‌های سنتی محصولات مانند اصالت، بسته‌بندی و کیفیت را تغییر ندهد. نسل جوان و مصرف‌کنندگان تحصیل‌کرده تمایل بیشتری به پذیرش نوآوری در محصولات صنایع دستی داشته‌اند. *اپادیا* [Upadhyay, 2020] دریافته است که رابطه قابل توجهی بین محصولات صنایع دستی و ورود گردشگران، ایجاد شغل و افزایش درآمد و وضعیت اجتماعی هنرمندان وجود دارد. صنایع دستی به عنوان یک تجربه منحصر به فرد برای گردشگران، به غنای اقتصاد ملی، هویت و ترویج میراث فرهنگی، یکتایی و اصالت فرهنگی مکان‌ها یاری رساندند.

بررسی مطالعات پیشین نشان می‌دهد که صنایع دستی به عنوان بخشی از میراث فرهنگی، نقش مهمی در معرفی فرهنگ بومی، جذب گردشگر و توسعه پایدار گردشگری ایفا کرده است. این صنعت به دلیل ویژگی‌های منحصر به فرد خود از جمله انتقال فرهنگ، اشتغال‌زایی و ارزش افزوده بالا، موجب رونق اقتصادی و معرفی جاذبه‌های گردشگری شده است. مطالعات متعددی بر لزوم حمایت و ترویج صنایع دستی توسط سازمان‌های ذی‌ربط از طریق اعطای تسهیلات بانکی کم‌بهره، آموزش صنعتگران، توسعه منابع انسانی و تبلیغات گسترده تاکید داشته‌اند. برخی مناطق غنی از نظر میراث فرهنگی مانند یزد، با معرفی صنایع دستی خود به عنوان جاذبه گردشگری، موفق به جذب گردشگر شدند، در حالی که در مناطق دیگر مانند گیلانغرب، ناشناخته‌بودن آثار و صنایع دستی مانع جذب گردشگر بوده است. مطالعات بر نقش صنایع دستی در تجاری‌سازی فرهنگی و انتقال آن به سطح بین‌المللی تاکید داشته و نشان دادند که محصولات صنایع دستی توانستند به عنوان سوغات و هدیه برای گردشگران عمل کرده و موجب شناساندن فرهنگ و هویت بومی شوند. برخی مطالعات نیز بر نقش خلاقیت در صنایع دستی تاکید داشته و بیان کردند که ترکیب هنر و صنایع دستی سنتی با رویکردهای خلاقانه توانسته موجب جذب گردشگر و توسعه این صنعت شود. هدف اصلی این پژوهش، بررسی سازگاری سنت و مدرنیته در جاذبه‌های میراثی گردشگری صنایع دستی نطنز بود. این پژوهش تلاش داشت تاثیرات مدرنیته بر صنایع دستی و هویت فرهنگی را تحلیل نماید و راهکارهایی برای ایجاد تعادل بین حفظ اصالت و سازگاری با نیازهای مدرن ارایه دهد. نطنز به عنوان یکی از شهرهای باستانی مهم ایران، با صنایع دستی معروف و جذاب خود، مکان مناسبی برای این مطالعه موردی بود. با توجه به تحولات جهانی و تاثیرات مدرنیته بر زندگی روزمره، به‌ویژه در میان جوانان، نتایج این پژوهش به توسعه راهکارهایی برای حفظ و ترویج صنایع دستی و فرهنگ محلی انجامید و به بهبود جذابیت گردشگری این منطقه یاری رساند. پژوهش حاضر با هدف بررسی سازگاری سنت و مدرنیته در جاذبه‌های میراثی گردشگری با تمرکز بر صنایع دستی شهر نطنز انجام شد.

روش‌شناسی

پژوهش حاضر از نظر روش، پیمایشی است که به بررسی سازگاری سنت و مدرنیته در جاذبه‌های میراثی گردشگری پرداخت. این پژوهش با هدف کاربردی انجام گرفته و نتایج آن برای مدیران و

برنامه‌ریزان گردشگری در طراحی و مدیریت جاذبه‌ها قابل استفاده است. مطالعات پیرامون این موضوع از مهر ماه ۱۴۰۲ شروع و تا مرداد ماه ۱۴۰۳ به طول انجامید. قلمروی مکانی مطالعه، صنایع دستی در شهر نطنز بود. نطنز، یکی از باغشهرهای تاریخی ایران، در فاصله ۱۲۵کیلومتری شمال استان اصفهان و در دامنه کوهستان کرکس واقع شده است. این شهرستان با مساحت ۳۳۹۷ کیلومتر مربع در محدوده جغرافیایی ۳۳ درجه و ۲۵ دقیقه تا ۳۳ درجه و ٤٠ دقیقه عرض شمالی و ٥١ درجه و ۲۵ دقیقه تا ٥٢ درجه طول شرقی قرار گرفته است. ارتفاع متوسط شهر نطنز از سطح دریا ١٦٠٠ متر بوده و به دلیل موقعیت خاص جغرافیایی دارای سه نوع آب و هوای سردسیری، کویری و معتدل است. از شمال به کویر آران و بیدگل، از جنوب به میمه، از شرق به اردستان و از غرب به کاشان محدود است. قرارگیری در مسیر آزادراه تهران-اصفهان و همچنین راه‌آهن سراسری، موقعیت ارتباطی ممتازی به این شهر بخشیده است (شکل ۱). نطنز به عنوان یکی از مراکز مهم تولید صنایع دستی با پیشینه‌ای غنی شناخته می‌شود. صنایع دستی متنوعی نظیر سرامیک‌سازی سنتی، خراطی، قالی‌بافی، گلیم‌بافی، ریسندگی، پارچه‌بافی، شیلونگری (قفل‌سازی) و چاروق‌دوزی در این منطقه رواج دارد که بخشی از هویت فرهنگی و تاریخی آن به شمار می‌آید. این هنرهای سنتی علاوه بر نقش اقتصادی، به عنوان جاذبه‌های میراثی گردشگری اهمیت ویژه‌ای دارند. مطالعه سازگاری سنت و مدرنیته در صنایع دستی نطنز برای حفظ اصالت این میراث ارزشمند و همزمان پاسخ‌گویی به نیازهای مدرن گردشگران و بازار امروز ضروری است. این پژوهش به بررسی چگونگی ایجاد تعادل میان ارزش‌های سنتی و نوآوری‌های مدرن در صنایع دستی نطنز به عنوان یکی از جاذبه‌های میراثی گردشگری پرداخت.

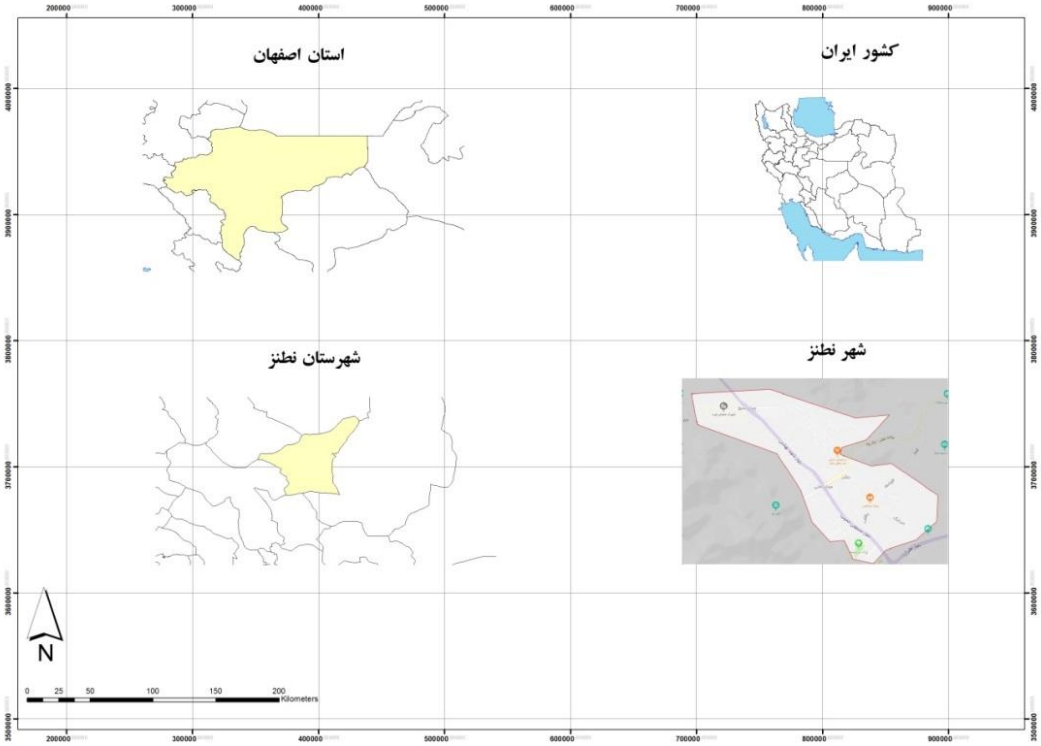

شکل ۱) موقعیت جغرافیایی شهر نطنز

ابزارهای مورد استفاده برای جمع‌آوری داده‌ها شامل مطالعات کتابخانه‌ای برای گردآوری اطلاعات مربوط به ادبیات، مبانی نظری و پیشینه تحقیق از طریق اسناد کاوی و روش کتابخانه‌ای، مصاحبه‌های عمیق با هنرمندان صنایع دستی و فعالان حامی دولت در میراث فرهنگی قبل از توزیع پرسش‌نامه برای دستیابی به دیدگاه‌های عمیق‌تر درباره سازگاری سنت و مدرنیته، و در نهایت پرسش‌نامه محقق‌ساخته‌ای با ۱۲ پرسش و با استفاده از مقیاس لیکرت برای سنجش متغیرهای اصلی پژوهش بود. پایایی ابزار با استفاده از آزمون آلفای کرونباخ برای متغیر سازگاری بین سنت و مدرنیته در جاذبه‌های میراثی (۰/۷۳)، برای تاثیر مدرنیته بر صنایع دستی و کاهش اصالت و تضعیف هویت فرهنگی (۰/۷۷)، برای اجرای اقدامات مناسب در راستای حفظ و بهبود ویژگی‌های هنرهای سنتی (۰/۷۹) و برای حفظ سنت در صنایع دستی، به عنوان پیوندی اساسی میان هویت فرهنگی و جاذبه گردشگری (۰/۷۲) به تایید رسید. مراحل انجام کار به‌ترتیب شامل مرور ادبیات و پیشینه پژوهش، تدوین چارچوب نظری و طراحی ابزارهای پژوهش، انجام مصاحبه‌های عمیق با خبرگان و اصلاح ابزار پژوهش، اجرای پایلوت برای سنجش پایایی و روایی پرسش‌نامه و اصلاح نهایی آن، توزیع و جمع‌آوری پرسش‌نامه‌ها در میان نمونه آماری، و تجزیه و تحلیل داده‌ها بود. جامعه آماری پژوهش را فعالان حوزه صنایع دستی شهر نطنز تشکیل دادند. حجم نمونه برابر با ۱۶۰ نفر تعیین گردید که با استفاده از روش نمونه‌گیری در دسترس انتخاب شدند. برای تحلیل

داده‌های جمع‌آوری‌شده از آزمون تی تک نمونه‌ای برای تعیین وجود یا عدم وجود تاثیر بین متغیرها و برآورد و تعمیم نتایج به‌دست‌آمده از حجم نمونه به جامعه آماری و آزمون فریدمن برای اولویت‌بندی متغیرها و شناسایی مهم‌ترین عوامل موثر بر سازگاری سنت و مدرنیته در جاذبه‌های میراثی صنایع دستی استفاده گردید. ابزار تجزیه و تحلیل اطلاعات این پژوهش، نرم‌افزار آماری SPSS ۲۶ بود که امکان اجرای آزمون‌های آماری مورد نیاز را فراهم آورد.

یافته‌ها

از دیدگاه فعالان حوزه صنایع دستی نطنز، امکان ایجاد سازگاری بین سنت و مدرنیته در جاذبه‌های میراثی وجود داشت. این یافته بیانگر آن بود که صنایع دستی سنتی نطنز قابلیت تطبیق با نیازها و سلیقه‌های مدرن را داشت، بدون آنکه اصالت و هویت فرهنگی خود را از دست بدهد. فعالان این حوزه بر این باور تاکید کردند که میراث فرهنگی نطنز دارای ظرفیت کافی برای پذیرش تغییرات مدرن بود، به شرطی که این تغییرات بر پایه احترام به ارزش‌های سنتی شکل گیرد.

این پژوهش متغیرهای مختلفی را در ارتباط با سازگاری بین سنت و مدرنیته در صنایع دستی مورد بررسی قرار داد. متغیرهای اصلی شامل تاثیر مدرنیته بر صنایع دستی، حفظ اصالت و اجرای اقدامات مناسب، و حفظ سنت به‌عنوان پیوندی میان هویت فرهنگی و جاذبه گردشگری تعریف شدند. هر یک از این متغیرها دارای زیرمولفه‌هایی بودند که جنبه‌های مختلف موضوع پژوهش را پوشش دادند (جدول ۱).

جدول ۱. مولفه‌ها و زیرمؤلفه‌های پژوهش

مولفه‌ها	زیر مؤلفه ها
تاثیر مدرنیته بر صنایع دستی و کاهش اصالت و تضعیف هویت فرهنگی	تاثیر چالش‌های بازار و مصرف‌گرایی
	تاثیر سلیقه‌های مدرن مشتریان
	تاثیر تکنولوژی
حفظ اصالت و اجرای اقدامات مناسب در راستای حفظ و بهبود صنایع دستی	حفظ و ترویج ویژگی‌های فرهنگی و تاریخی
	حفظ اصالت صنایع دستی
	حمایت و نظارت بر صنایع دستی
	همبستگی هنرمندان سنتی و جدید در آموزش
حفظ سنت در صنایع دستی به عنوان پیوندی اساسی میان هویت فرهنگی و جاذبه گردشگری	نقش آگاه‌سازی در ترویج میراث فرهنگی
	تبلیغات

نتایج حاصل از آزمون تی تک‌نمونه‌ای نشان داد که تمامی متغیرهای اصلی پژوهش از نظر آماری معنادار بودند. در این میان، متغیر «تاثیر مدرنیته بر صنایع دستی و کاهش اصالت» با میانگین بالاتر از حد متوسط و انحراف معیار پایین، حاکی از هم‌سویی نظر پاسخ‌دهندگان بود. همچنین، متغیرهای «حفظ اصالت و اقدامات مؤثر در بهبود وضعیت صنایع دستی» و «نقش سنت در پیوند میان هویت فرهنگی و گردشگری» نیز میانگین بالایی داشتند؛ به‌ویژه متغیر اخیر که بالاترین میانگین را در میان تمامی مؤلفه‌ها به خود اختصاص داد. این نتایج تاکید می‌کنند که از دیدگاه مشارکت‌کنندگان، حفظ عناصر سنتی و فرهنگی در صنایع دستی از اهمیت بالایی برخوردار است و همچنان نقش مؤثری در جذب گردشگری ایفا می‌کند (جدول ۲).

جدول ۲) نتایج آماره تی بین متغیرهای پژوهش (p-value=0.0001)

متغیر مورد بررسی	میانگین	انحراف‌معیار	آزمون t	تفاوت میانگین‌ها
تاثیر مدرنیته بر صنایع دستی و کاهش اصالت و تضعیف هویت فرهنگی	۳/۵۳	۰/٤٦	١٤/٦٨	۰/۵۳
حفظ اصالت و اجرای اقدامات مناسب در راستای حفظ و بهبود صنایع دستی	۳/۸۰	۰/٤٥	۲۲/۳۰	۰/۸۰
حفظ سنت در صنایع دستی به عنوان پیوندی اساسی میان هویت فرهنگی و جاذبه گردشگری	٤/۰۰۳	۰/٦٥	۱۹/۵۰	۱/۰۰۳

آزمون فریدمن

بررسی رتبه‌بندی مولفه‌های تاثیر مدرنیته بر صنایع دستی آشکار ساخت که از دیدگاه فعالان حوزه صنایع دستی نطنز، سه عامل اصلی "چالش‌های بازار و مصرف‌گرایی"، "سلیقه‌های مدرن مشتریان" و "تکنولوژی" در کاهش اصالت و تضعیف هویت فرهنگی صنایع دستی نقش تقریباً مشابهی ایفا کردند. نتایج آزمون فریدمن برای رتبه‌بندی مؤلفه‌های متغیر تأثیر مدرنیته بر صنایع دستی و کاهش اصالت و تضعیف هویت فرهنگی نشان داد که هر دو مؤلفه در رتبه اول قرار گرفتند. مؤلفه تأثیر چالش‌های بازار و مصرف‌گرایی و مؤلفه تأثیر تکنولوژی هر دو میانگین رتبه یکسانی کسب کردند و در بالاترین اولویت قرار گرفتند. مؤلفه تأثیر سلیقه‌های مدرن مشتریان در رتبه دوم ایستاد و میانگین رتبه پایین‌تری نسبت به دو مؤلفه دیگر به دست آورد. مقدار کای اسکوار محاسبه شده (۱/۷۴) با درجه آزادی دو نشان داد که تفاوت معناداری بین رتبه‌بندی مؤلفه‌ها وجود نداشت. سطح معناداری آزمون فریدمن بالاتر از سطح متوسط بود (۰/۴۱) که عدم وجود اختلاف معنادار بین اولویت‌های مؤلفه‌ها را تأیید کرد (جدول ۳).

جدول ۳) رتبه‌بندی مولفه‌های متغیر تاثیر مدرنیته بر صنایع دستی و کاهش اصالت و تضعیف هویت فرهنگی

مولفه‌ها	میانگین رتبه	رتبه نهایی
تاثیر چالش‌های بازار و مصرف‌گرایی	۲/۰٤	۱
تاثیر سلیقه‌های مدرن مشتریان	۱/۹۲	۲
تاثیر تکنولوژی	۲/۰٤	۱

آزمون فریدمن برای رتبه‌بندی مولفه‌های متغیر اجرای اقدامات مناسب در راستای حفظ و بهبود صنایع دستی

بررسی اولویت‌بندی اقدامات مناسب برای حفظ و بهبود ویژگی‌های هنرهای سنتی نشان داد که فعالان صنایع دستی نطنز تفاوت معناداری بین اهمیت چهار مولفه اصلی قایل شدند. برجسته‌ترین یافته این بود که "حفظ اصالت صنایع دستی" در صدر اولویت‌های

پاسخ‌دهندگان قرار گرفت. در رتبه دوم، "حمایت و نظارت بر صنایع دستی" قرار گرفت که اهمیت نقش نهادهای مسئول و سیاست‌گذاری‌های مناسب در حفظ و توسعه این هنرها را نشان داد. "حفظ و ترویج ویژگی‌های فرهنگی و تاریخی" در رتبه سوم قرار گرفت و بر اهمیت پاسداشت میراث فرهنگی و تاریخی نهفته در صنایع دستی تاکید کرد

در نهایت، "همبستگی هنرمندان سنتی و جدید در آموزش" در رتبه چهارم قرار گرفت. اگرچه این مولفه در پایین‌ترین رتبه قرار داشت، اما همچنان به عنوان یکی از عوامل موثر شناخته شد. فعالان حوزه صنایع دستی بر این باور بودند که انتقال دانش و تجربه از نسل قدیم به نسل جدید هنرمندان اهمیت داشت، اما این انتقال باید در چارچوب حفظ اصالت و با درنظرگیری ضروریات زمان صورت پذیرد. این الگوی اولویت‌بندی آشکار ساخت که پاسخ‌دهندگان رویکرد چندجانبه‌ای برای حفظ و بهبود ویژگی‌های هنرهای سنتی اتخاذ کردند، اما با تاکید ویژه بر اصالت به عنوان هسته مرکزی همه تلاش‌ها (جدول ۴).

جدول ۴) رتبه‌بندی مولفه‌های متغیر اجرای اقدامات مناسب در راستای حفظ و بهبود ویژگی‌های هنرهای سنتی

مولفه‌ها	میانگین رتبه	رتبه نهایی
حفظ و ترویج ویژگی‌های فرهنگی و تاریخی	۲/٤۸	۳
حفظ اصالت صنایع دستی	۳	۱
حمایت و نظارت بر صنایع دستی	۲/٦۸	۲
همبستگی هنرمندان سنتی و جدید در آموزش	۱/۸۳	٤

نتایج آزمون فریدمن برای رتبه‌بندی مؤلفه‌های متغیر حفظ سنت در صنایع دستی به‌عنوان پیوندی اساسی میان هویت فرهنگی و جاذبه گردشگری نشان داد که مؤلفه تبلیغات در رتبه اول قرار گرفت (میانگین ۱/۵۸). این مؤلفه بالاترین میانگین رتبه را کسب کرد و اولویت نخست نزد پاسخگویان بود. مؤلفه نقش آگاه‌سازی در ترویج میراث فرهنگی در رتبه دوم ایستاد و میانگین رتبه پایین‌تری نسبت به مؤلفه تبلیغات به دست آورد (میانگین ۱/۴۳). مقدار کای اسکوار محاسبه شده (۴/۱۱) با یک درجه آزادی تفاوت معناداری بین دو مؤلفه را نشان داد. سطح معناداری آزمون فریدمن کمتر از سطح آلفا بود (۰/۰۴) که وجود اختلاف معنادار بین اولویت‌بندی دو مؤلفه را تأیید کرد.

بحث

پژوهش حاضر با هدف بررسی سازگاری سنت و مدرنیته در جاذبه‌های میراثی گردشگری با تمرکز بر صنایع دستی شهر نطنز انجام شده است. نتایج پژوهش حاضر در مقایسه با مطالعات پیشین، تشابهات و تفاوت‌های قابل توجهی را نشان داد. همانند یافته‌های *شافی* و همکاران [Shafi *et al.*, 2021]، نتایج این مطالعه نیز تایید کرد که پذیرش نوآوری در صنایع دستی امکان‌پذیر بوده، اما این امر مستلزم حفظ اصالت و ویژگی‌های سنتی محصولات است. میانگین بالای متغیر سازگاری بین سنت و مدرنیته (۳/۷٤) در مطالعه حاضر، با یافته‌های *شافی* مبنی بر امکان پذیرش نوآوری توسط مصرف‌کنندگان همخوانی داشت. تفاوت عمده در این بود که پژوهش حاضر بر دیدگاه تولیدکنندگان صنایع دستی نطنز تمرکز داشت، در حالی که مطالعه *شافی* نگرش مصرف‌کنندگان را بررسی نمود.

یافته‌های این پژوهش با نتایج مطالعات *دوان* و همکاران [Duan *et al.*, 2023] و *اپادیا* [Upadhyay, 2020] در زمینه ارتباط میان حفظ سنت، هویت فرهنگی و توسعه گردشگری نیز همسو بود. میانگین بالای متغیر "حفظ سنت در صنایع دستی به عنوان پیوندی اساسی میان هویت فرهنگی و جاذبه گردشگری" (٤/۰۰۳) در این مطالعه، مشابه با یافته‌های *دوان* درباره اهمیت پیوند سوغات-شخص-مکان در پایداری صنایع دستی و نتایج *اپادیا* در خصوص ارتباط صنایع دستی با هویت فرهنگی و جذب گردشگر بود. همچنین، نتایج این پژوهش درباره چالش‌های مدرنیته برای صنایع دستی سنتی و در عین حال امکان ایجاد تعادل بین سنت و مدرنیته، با یافته‌های *آبراهام* [Abreham, 2022] درباره ضرورت ترویج تاریخ صنایع دستی در کنار توجه به منافع اقتصادی آن همخوانی داشت، اگرچه پژوهش حاضر بیشتر بر جنبه‌های فرهنگی و هویتی تمرکز داشت، در حالی که *آبراهام* بیشتر به ابعاد اقتصادی و بازاریابی پرداخته بود.

نتایج پژوهش حاضر با یافته‌های مطالعات پیشین در زمینه ارتباط صنایع دستی، حفظ اصالت و توسعه گردشگری همخوانی قابل ملاحظه‌ای را نشان داد. آزمون فریدمن در این مطالعه مشخص کرد که "حفظ اصالت صنایع دستی" در رتبه اول اقدامات مناسب برای بهبود و حفظ هنرهای سنتی قرار گرفت، که این یافته با نتایج مطالعه *درخشانی* و *کلاه کج* [Derakhshani & Kolah Kaj, 2021] درباره اهمیت اصالتمندی مبتنی بر زمان در آثار صنایع دستی و همچنین دیدگاه *مقیم نژاد حسینی* و همکاران [Moghim Nejad Hosseini *et al.*, 2022] مبنی بر جایگاه صنایع دستی در چارچوب هنر سنتی و ضرورت رفع اشکالات ناشی از تفکر مدرن، همسو بود. همچنین، یافته‌های این پژوهش در مورد اهمیت "تبلیغات" (با میانگین رتبه ۱/۵۸) نسبت به "نقش آگاه‌سازی" (با میانگین رتبه ۱/٤۳) در ترویج میراث فرهنگی، با نتایج *موسوی* [Seyed Mousavi, 2016] درباره نقش تبلیغات و برگزاری جشنواره‌ها در توسعه گردشگری از طریق آثار هنری تطابق داشت.

یافته دیگر این مطالعه در خصوص عدم وجود تفاوت معنادار بین تاثیر "چالش‌های بازار و مصرف‌گرایی"، "سلیقه‌های مدرن مشتریان" و "تکنولوژی" بر صنایع دستی، بیانگر رویکرد چندبعدی و جامع برای حفظ اصالت در عین پاسخ‌گویی به نیازهای مدرن بود که با یافته‌های *ترکان* [Torkan, 2020] درباره اولویت شاخص‌های حمایتی همچون پرداخت وام، برگزاری نمایشگاه‌های بین‌المللی و کارآفرینی در توسعه گردشگری صنایع دستی، و همچنین با نتایج *زارع اشکذری* و همکاران [Zare Ashkezari *et al.*, 2016] درباره

اهمیت سرمایه‌گذاری در بخش میراث فرهنگی و بازسازی مراکز تاریخی در رونق جاذبه‌های گردشگری، هماهنگی داشت. این یافته‌ها نشانگر آن بود که برای ایجاد سازگاری بین سنت و مدرنیته در صنایع دستی، راهکارهای جامعی لازم است که همزمان به چالش‌های بازار، تغییرات سلیقه مشتریان و تاثیرات تکنولوژی بپردازد، و این با دیدگاه *موسوی* [Seyed Mousavi, 2017] مبنی بر ضرورت ترکیب و کاربردی کردن آثار و ارایه آموزش‌های لازم برای توسعه گردشگری از طریق آثار هنری همخوانی داشت.

مقایسه روش‌شناختی میان پژوهش حاضر و پیشینه‌های مطرح‌شده، همسویی‌های قابل توجهی را آشکار ساخت. این پژوهش با رویکرد مطالعه موردی بر صنایع دستی نطنز تمرکز داشت که با روش برخی مطالعات داخلی همچون *زارع اشکذری* و همکاران [Zare Ashkezari *et al.*, 2016] با تمرکز بر یزد و مطالعات بین‌المللی مانند *اپادیا* [Upadhyay, 2020] با تمرکز بر پوخارا مشابهت داشت. از نظر روش‌شناسی، این پژوهش احتمالاً همانند مطالعات *ترکان* [Torkan, 2020] و *شافی* و همکاران [Shafi *et al.*, 2021] از روش‌های کمّی و آزمون‌های آماری برای سنجش متغیرهای سازگاری سنت و مدرنیته استفاده کرده، در حالی که مطالعات *مقیم نژاد حسینی* و همکاران [Moghim Nejad Hosseini *et al.*, 2022] و *درخشانی* و *کلاه کج* [Derakhshani & Kolah Kaj, 2021] با رویکردی بیشتر فلسفی و تحلیلی به موضوع اصالت و هنر سنتی پرداختند.

از منظر موضوعی، پژوهش حاضر با تمرکز بر ایجاد سازگاری بین سنت و مدرنیته در جاذبه‌های میراثی، همراستا با دغدغه‌های مطرح‌شده در اکثر پیشینه‌ها بود. این پژوهش همچون مطالعه *مقیم نژاد حسینی* و همکاران [Moghim Nejad Hosseini *et al.*, 2022] و *درخشانی* و *کلاه کج* [Derakhshani & Kolah Kaj, 2021] به موضوع اصالت و هویت صنایع دستی توجه داشت، با این تفاوت که پژوهش حاضر کاربردی‌تر به مساله پرداخت. موضوع این پژوهش با مطالعات *دوان* و همکاران [Duan *et al.*, 2023]، *آبراهام* [Abreham, 2022] و *موسوی* [Seyed Mousavi, 2017] در زمینه ارتباط میان میراث فرهنگی و توسعه گردشگری نیز قرابت داشت. همچنین، بررسی امکان نوآوری در عین حفظ اصالت، وجه مشترک این پژوهش با مطالعه *شافی* و همکاران [Shafi *et al.*, 2021] بود. تفاوت اصلی این پژوهش با پیشینه‌ها در ترکیب همزمان این موضوعات و بررسی تعامل سنت و مدرنیته با تاکید ویژه بر اثرات احتمالی این تعامل بر جاذبه‌های میراثی بود، رویکردی که به طور مستقیم در مطالعات قبلی کمتر مورد توجه قرار گرفته بود.

پژوهش حاضر با محدودیت‌هایی مواجه بود که بر تعمیم‌پذیری و دامنه نتایج آن تاثیر گذاشت. نخست، محدودبودن قلمرو جغرافیایی مطالعه به منطقه نطنز، امکان تعمیم یافته‌ها به سایر مناطق با صنایع دستی متفاوت را محدود ساخت. دوم، تمرکز بر دیدگاه فعالان حوزه صنایع دستی، بدون بررسی نظرات گردشگران و مصرف‌کنندگان، تصویری کامل از مساله ارایه نداد. سوم، جمع‌آوری داده‌ها در بازه زمانی کوتاه، امکان بررسی روند تغییرات در طول زمان را سلب کرد. چهارم، دشواری دسترسی به برخی هنرمندان سنتی و کهنسال که حامل بخشی از میراث ناملموس منطقه بودند، موجب از دست‌رفتن بخشی از داده‌های ارزشمند گردید. پنجم، فقدان مستندات کافی در زمینه تاریخچه دقیق برخی از صنایع دستی نطنز، امکان مقایسه دقیق نمونه‌های سنتی و مدرن را با چالش مواجه ساخت. ششم، محدودیت‌های مالی و زمانی پژوهش، امکان انجام مطالعات تطبیقی گسترده‌تر با سایر مناطق مشابه را فراهم نساخت.

برای ارتقای جایگاه صنایع دستی نطنز و تلفیق موفق سنت با نوآوری، پیشنهاد می‌شود مرکز نوآوری و خلاقیت صنایع دستی در این منطقه تأسیس شود تا به طراحی محصولات مدرن با حفظ هویت سنتی بپردازد. برگزاری کارگاه‌های مشترک میان هنرمندان سنتی و طراحان مدرن می‌تواند به انتقال دانش و هم‌افزایی ایده‌ها کمک کند. همچنین ایجاد یک برند مشترک گردشگری-صنایع دستی با هویت بصری منطبق بر اصالت منطقه و تدوین استانداردهایی برای حفظ این اصالت با مشارکت هنرمندان پیشکسوت و نهادهای ذی‌ربط، ضروری به نظر می‌رسد. راه‌اندازی پلتفرم آنلاین فروش با قابلیت سفارشی‌سازی محصولات نیز می‌تواند سهم بسزایی در توسعه بازار ایفا کند. تأسیس موزه تعاملی که تحول صنایع دستی و سازگاری آن با دنیای مدرن را نمایش دهد، ضمن ارتقای آگاهی، جذابیت گردشگری منطقه را افزایش می‌دهد. در همین راستا، تهیه بسته‌های آموزشی-تجربی برای مشارکت گردشگران در فرآیند ساخت صنایع دستی و حمایت از کارآفرینان این حوزه از طریق تسهیلات ویژه و مشاوره‌های تخصصی ضروری است. برگزاری جشنواره سالانه نوآوری با محوریت تلفیق سنت و مدرنیته و همچنین تدوین برنامه جامع آموزش مهارت‌های دیجیتال و بازاریابی نوین برای هنرمندان، از دیگر راهکارهای مؤثر در پویاسازی این حوزه به شمار می‌آید.

نتیجه‌گیری

حفظ سنت در صنایع دستی به‌عنوان پیوندی اساسی میان هویت فرهنگی و جاذبه گردشگری بالاترین میزان تأثیرگذاری را داشته است وحفظ اصالت و سنت در تولید صنایع دستی نه تنها در حفظ هویت فرهنگی اثرگذاری مثبتی را دارد، بلکه به‌عنوان قوی‌ترین عامل جذب گردشگر نیز عمل می‌نماید. در سطح مؤلفه‌ها، حفظ اصالت صنایع دستی، چالش‌های بازار و مصرف‌گرایی همراه با تأثیر تکنولوژی در رتبه اول قرار گرفته‌اند و تبلیغات به‌عنوان مؤثرترین ابزار ترویج میراث فرهنگی شناخته شده است.

تشکر و قدردانی: از همکاری صاحب‌نظران مجرب که در این مطالعه ما را همراهی نموده‌اند، کمال تشکر را داریم.

تاییدیه اخلاقی: موردی از سوی نویسندگان برای گزارش وجود ندارد.

تعارض منافع: موردی از سوی نویسندگان برای گزارش وجود ندارد.

سهم نویسندگان: مرجان ملانظر (نویسنده اول)، پژوهشگر اصلی (٦٠٪)؛ محمدحسین ایمانی خوشخو (نویسنده دوم)، نگارنده مقدمه/روش‌شناس/نگارنده بحث (٤٠٪)

منابع مالی: مقاله حاضر از نهاد خاصی حمایت مالی نشده است. هزینه‌های پژوهش توسط نویسنده اول تامین شده است.

منابع

- Abreham H (2022). Traditional handicrafts, creativity art and their relationship with tourism marketing [dissertation]. Canada: St. Mary's University School of Graduate Studies.
- Derakhshani M, Kolah Kaj M (2021). Time-based authenticity in handicrafts according to Dutton's theory of evolutionary aesthetics (Case study of woodturning). Journal of Islamic Crafts. 5(1):133-144. [Persian]
- Duan ZY, Tan SK, Choon SW, Zhang MY (2023). Crafting a place-based souvenir for sustaining cultural heritage. Heliyon. 9(5):e15761.
- Franklin K, Hammer E (2018). Untangling palimpsest landscapes in conflict zones: A "remote survey" in Spin Boldak, Southeast Afghanistan. Journal of Field Archaeology. 43(1):58-73.
- Ghasemi A, Aghajani M, Khosravi M (2021). The role of handicrafts in cultural tourism: A case study of Iran. Tourism Management Perspectives. 39:100-110.
- Gill PS, Jones D (2009). Cross-cultural adaptation of outcome measures. European Journal of General Practice. 6(4):120-121.
- Islam MR, Burmester CF (2020). Impact of globalization on local traditional handicraft industries in Brazil. Journal of Globalization Studies. 11(2):1-15.
- Manuel A, Cerisola S, Sacchelli S (2024). Built cultural heritage and local development. Annals of Tourism Research. 84:103025.
- Moghim Nejad Hosseini SM, Maziar A, Dadashi I (2022). The relationship between traditional art and handicrafts from the perspective of traditionalists. Scientific Journal of PAZHUHESH-E HONAR. 12(24):75-85. [Persian]
- Rahimi A, Tavassoli M (2019). Explaining the relationship between cultural investment and the development of tourist attractions in Tehran. Journal of Tourism Space. 9(33):55-67. [Persian]
- Seyed Mousavi S (2017). The role of art and artistic works on tourism development and prosperity (Case study: Handicrafts and visual arts of Qazvin city). Proceedings of the 3rd International Conference on Sustainable Development, Solutions and Challenges with Focus on Agriculture, Natural Resources, Environment and Tourism; 2017 Mar 7-9; Tabriz, Iran.
- Shafi M, Junrong L, Yang Y, Jian D, Rahman I, Moudi M (2021). Factors influencing the consumer acceptance of innovation in handicraft products. SAGE Open. 11(4).
- Shahbaz M, Khan S, Ali A (2018). Environmental adaptation and sustainability: A review. Environmental Science & Policy. 88:1.
- Shariati Mazinani S (2014). Heritage tourism, cultural symbols and identity. Proceedings of the First International Scientific-Strategic Conference on Tourism Development of the Islamic Republic of Iran, Challenges and Prospects. Tehran: CIVILICA. [Persian]
- Torkan A (2020). Feasibility study of the impact of handicrafts on rural tourism development (case study: Villages of Natanz County). Proceedings of the 4th International Conference on Modern Studies in Civil Engineering, Architecture, Urban Planning and Environment in the 21st Century. Tehran: CIVILICA. [Persian]
- UNWTO (2023). Glossary of tourism terms [Internet]. Madrid: United Nations World Tourism Organization [cited 2025.07,04]. Available from: https://www.unwto.org/glossary-tourism-terms.
- Upadhyay P (2020). Promoting employment and preserving cultural heritage: A study of handicraft products tourism in Pokhara, Nepal. Journal of Tourism & Adventure. 3(1):1-19.
- Yang Y, Shafi M, Song X, Yang R (2018). Preservation of cultural heritage embodied in traditional crafts in the developing countries. A case study of Pakistani handicraft industry. Sustainability. 10(5):1336.
- Yustisia K, Rudy P, Reagan B (2021). Adaptation strategy of tourism industry stakeholders during the COVID-19 pandemic: A case study in Indonesia. The Journal of Asian Finance, Economics and Business. 8(4):213-223.
- Zare Ashkezari SM, Saghaei M, Mousavi M, Mokhtari Malek Abadi R (2016). Effective factors on development of cultural tourism with the approach to attracting foreign tourists in central Iran (case study: Yazd city). Geography and Territorial Spatial Arrangement. 5(17):189-208. [Persian]